

АМИР ТЕМУР
ЎҚИТҚАРИ

АМИР ТЕМУР УТУТЛАРИ

*"Юристъ-кавалер"
уффу хизматига миннат
ушугуни хоний сизга
Кезтабдан Бобохоноров*

ТОШКЕНТ

"НАВРЎЗ"

1992

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITATI
Ahborot-resurs markazi

19010

ББК 82. 3Ўз

Т 39

Буюк бобокалонимиз Амир Темур ҳаёти ва ижодига бўлган қизиқиш тобора ортмоқда. Шунинг эътиборига олиб, Амир Темур ва унинг замондошлари қаламига мансуб асарлардан, шунингдек айрим муаррихларнинг бизгача етиб келган қўлёзмаларидан буюк соҳибқирон каломига мансуб муборак ўғитларни бирма-бир териб, ушбу манзумага тартиб бердик. Қўпчиликнинг савий-ҳаракати билан ушбу асар янада сайқал топиб, улуғ бобокалонимиз руҳи шод бўлади, деган умиддамиз. Кенг китобхонлар оmmasига мулжалланган.

Туплаб, нашрга тайёрловчилар:
Ўзбекистон Республикаси ОА мухбир аъзоси
Бўрибой АҲМЕДОВ ва ёзувчи Акрам АМИНОВ

Муҳаррирлар:
Бахтиёр ОМОН, Нарзулла УМАР ўғли

Темур, Амир.
Амир Темур ўғитлари: [Туплам] Тузувчилар:
Б. Аҳмедов, А. Аминов. – Т.: Наврўз, 1992.–64 б.
Темур, Амир. Изречения Амира Темура.

ББК 82. 3Ўз

Навоий номли ЎзЖ Давлат кутубхонаси
Тираж 50000. Карт. тиражи 100000

© "Наврўз" нашриёти, Тошкент – 1992

БУЮК ШАХСНИНГ ДОНО ЎГИТЛАРИ

Амир Темур—буюк шахс: кураги ерга тегмаган саркарда, йирик давлат арбоби, қонуншунос, талантли меъмор, нотик, руҳшунос, шу билан бирга, эл-юртини севган ва уни машҳури жаҳон қилган инсон.

Буюк инсоннинг мушкул ва ташвишлар билан тўлиб-тошган ҳаёти ва фаолиятини кичик бир мақолада, ҳатто жуда қисқа ва умумий тарзда бўлса-да, баён қилиб бўлмайди. Амир Темурнинг тарихи кўп жилдлик китоблар ёзишга арзийди. Лекин минг афсуски, бизлар—буюк амирнинг ватандошлари, бу ишни ҳозиргача эплотмадик. Тўғриси, буни қилиш имконига эга бўлмадик, чунки кўҳна тарихимиз, улуг ота-боболаримиз ҳақида бизларни чурқ этдирмай қўйган коммунистик гоё бунга йўл бермади. Амир Темурнинг ўзи эса таҳқирланди, тухмату маломатларга қолди. Ваҳоланки, Ингилистон, Фарангистон, Олмония, Америка Қўшма вилоятларидаги ҳамкасбларимиз унинг ҳаёти ва фаолиятига бағишлаб жуда кўп, кўламдор китоблар ёзиб, ўз тилларида чоп этдилар. Ингилистонлик шарқшунос олима Хильда Хукэм, олмонистонлик Ганс Роберт Рёмер, фарангистонлик Жан Поль Рокс, америкалик Жон Вудс ва Беатрица Манз шулар жумласидан. Хорижлик драматург ва артистлар ўз театрларининг

сахналарида Амир Темурнинг ёрқин образини яратдилар. Фарангистонлик ҳайкалтарошлар унинг кичик ҳажмдаги ҳайкалинини олтиндан қуйиб, музейларда намоиш қилдилар. Биз-чи?..

Тангри таолога шукрлар бўлсинки, шу кунларга келиб кўп минг йиллик бой тарихимизни суриштириш ва ўрганиш имкониятига энди эга бўлганга ўхшаб турибмиз. Биз кекса тарихчилар бу ишни умр етганича ўзимиз қилармиз. Биз улгурмасак буни шогирдларимиз давом этдиришар. Ҳар ҳолда шуни унутмаслик керакки, бизлар нафақат Амир Тимур туғрисида, балки ота-боболар тарихи борасида ҳам халқимиз олдида қарздормиз.

Амир Тимур 1336 йилнинг 9 апрелида ўша пайтларда Кеш (Шаҳрисабз) га қарашли Хожа илғор (бу қишлоқ ҳозир Яккабоғ туманига қарайди) қишлоғида таваллуд топди. Отаси Амир Тароғай ўзига туқ, бадавлат киши эди. Лекин Темур туғилган пайтда Қозонхон (1333-1346) ҳузурида кичик бир мансабга турарди. Кеш ва унга тобё ерларнинг беклиги эса Амир Тароғайнинг оғаси Ҳожи барлоснинг қўлида эди.

Темурнинг ёшлиги ва йигитлик йиллари мамлакат (Чигатой улуси) оғир ижтимоий-сиёсий бўҳрон исканжасига тушиб қолган бир даврда кечди. Улус ичидаги нотинчлик Қозонхон даврига келиб ўзаро феодал урушларнинг авж олиб кетишига олиб келди. Ҳокимият учун кураш айниқса хон билан унинг бош амири (амир ул-умароси) Қазаған ўртасида кучли бўлди. Ўзаро нифоқ ва келишмовчилик урушга айланди.

Мамлакат мўғуллар тасарруфи остида қолган ўша оғир шароит икки истеъдодли амирни—амир Темур

билан амир Хусайнни бирқадар яқинлаштирди. Лекин улар, барибир, мамлакатда феодал тарқоқликга барҳам бериш, фуқарони чет эл босқинчиларидан ҳимоя қилиш хусусида яқдил бўлаолмадилар .

Шарафуддин Али Яздийнинг сўзларига қараганда, ўша пайтларда Сеистон ҳокимининг қудратли бир душмани бўлиб, у билан курашиш ёлғиз бир ўзининг қўлидан келмабди. Ҳоким бу курашга кўп олтину жавоҳирлар ваъда қилиб, амир Хусайн билан амир Темурни жалб қилибди. Ўша урушда амир Хусайн ўзини панага олди, Темур бўлса йигитларига бош бўлиб ўзини жангу жадалга отди, кўксини тиғу тирга тутиб, ёғий устига ташланди. Лекин пистирмада турган душман уни ва йигитларини тирборон қилди. Ўшанда Темур ўнг қўли-ю ўнг оёғидан оғир жароҳатланди ва бир умрга оқсоқ бўлиб қолди. Бу воқеа 1364 йилда содир бўлган эди...

Қўйингки, Амир Темурнинг тарих олдидаги хизмати бениҳоят катта.

Биринчидан, у мамлакатда кучайиб кетган феодал тарқоқликга барҳам бериб, эл-юртни ўз туғи остига бирлаштира олди, марказлашган йирик феодал давлатга асос солди. Бу билан зироатчилик, ҳунармандчилик, савдо-сотик ва маданият ривожига мустаҳкам замин яратиб берди. Бугун "Темур ва темурийлар давлати", "темурийлар маданияти", "Улуғбек ва Самарқанд астрономия мактаби", "Навоий" ва "Бобур" каби қутлуғ сўзларни нафақат ўзбекнинг, балки бутун дунё халқлари тарихи саҳифаларида учратар эканмиз бу гапларнинг заминида Амир Темурнинг улкан хизматлари

ётади.

Иккинчидан, Амир Темур, ўзи билибми-билмасданми, лекин бир қатор халқлар ва юртларга мустамлакачилар зулмидан озод бўлишда ёрдам берди. Масалан, ўша даврнинг энг қудратли подшоҳларидан ҳисобланган Боязид Илдириمني (1389–1402) тор-мор келтириб (1402 й.) Ўсмонли туркларнинг истибдодига тушиб қолган Болқон ярим оролидаги халқлар ва мамлакатларга озодлик бағишлади; Олтин ўрда хони Тўхтамишни (1376–1395) икки марта (1391 ва 1395 й.) тор-мор келтириб, Россиянинг мўғуллар ҳукмронлигидан қутилишини қарийб 300 йилга тезлаштирди.

Учинчидан, Туркистон заминни зироатчилик, ҳунармандчилик, илм-фан ва маданият ривожланган илғор мамлакатга айлантирди.

Амир Темурнинг саъий-ҳаракати билан обод этилган шаҳарлар, касабалар, қишлоқларни, Шаҳрисабз, Самарқанд, Бухоро, Ясси (Туркистон) сингари шаҳарларда қад кўтарган олий иморатларни айтмайсизми?! Уларнинг баъзилари ҳозир ҳам бор ва шаҳарларимизга кўрк бўлиб турибди. Таъбир жоиз бўлса, шу ерда яна бир гапни айтмоқчиман. Амир Темур ўз юрти Туркистоннигина эмас, балки қўшиб олинган юртларни ҳам обод қилди.

Амир Темур ҳам Искандар Зулқарнайн ва Қутайба ибн Муслим, Доро ва Маҳмуд Ғазнавий, Чингизхон ва Боту, Иван Грозний ва Пётр Биринчи, Наполеон ва Михаил Фрунзегга ўхшаш одам бўлган. Ҳукмрон синф намояндаси, ҳукмрон ғоя ва сиёсат ижрочиси бўлган. Босқинчилик урушлари олиб бормаганларида ўша ҳукмрон синф ва ҳукмрон ғоя уларни салтанат тахтидан улоқтириб ташларди.

Узоққа бормайлик, кичкинагина, биз билан бир умр тинч-тотув алоқада бўлиб турган қўшни Афғонистонга совет қўшинларининг бостириб кирганлигини нима билан исботлаш мумкин?

Амир Темур замонида ёзилган асарларни кунт билан мутолаа қилсангиз, унинг кўп яхши сифатлари (тўғрилиқ, мурувватлиқ, эл-юртга меҳр-муҳаббат ва б.к.) билан танишасиз. Унинг мурувватли ва донишманд одам бўлганлигини ҳам пайқаб оласиз. "Темур тузуклари", Низомуддин Шомий (туғилган ва вафот қилган йили маълум эмас) ва Шарофуддин Али Яздий (1454 йилда вафот этган)ларнинг "Зафарнома"сида, Ибн Арабшоҳ (1389-1450)нинг "Ажойиб ул-мақдур фи ахбори Темур" ("[Амир] Темур ҳақидаги хабарларда тақдир ажойиботлари"), В. Череванскийнинг "Икки тўлқин" (Санкт-Петербургда 1898 йилда чоп этилган) ва бошқа асарларда келтирилган соҳибқироннинг ибратли панд-насихатлари ва ўғитларидан ҳам унинг кимлигини билиб олса бўлади. Булар эл-юрт ва фуқаронинг ташвиши, раиятпарварлик, меҳр-мурувват, қўшничиликка риоя қилиш ва ниҳоят, мардлик ва қаҳрамонлик ҳақидаги ҳаётий ўғитлардир.

Қўлингиздаги ушбу китобча шу ҳақда: унинг биринчи қисмини юқорида зикр этилган асарлардан олинган ана шундай ўғитлар ташкил этган. Китобчанинг иккинчи қисмига эса Амир Темур номидан айтилган нақл-ривоятлар киритилди. Булар Ҳазрати соҳибқирон ҳақидаги халқ орасида машҳур бўлган нақл-ривоятлар бўлиб, уларнинг айримлари 1991 йилнинг август ойида "Ёш ленинчи" (ҳозир "Туркистон" номи билан чиқмоқда) рўзномасининг

ташаббуси билан профессор Малик Муродов бошчилигида Ўзбекистоннинг жанубий вилоятлари бўйлаб Амир Темурнинг қадамжоларига қилинган саёҳат чоғида ёзиб олинган.

Ушбу китобга тартиб беришда ўзлари ёзиб олган ўғит ва ривоятларни тақдим этган олийжаноб инсонлар—профессор М. Муродов, илм соҳиби Юсуф Ҳамдам, шоир Амирқул Каримов ва бошқаларга миннатдорчилик билдирамыз.

Амир Темурнинг панд-насиҳатлари, ўғитлари, унинг ҳақидаги нақл-ривоятлар жуда кўп. Биз улардан фақат бир қисминигина ушбу китобга киритдик. Амир Темурнинг ҳаёти ва ижтимоий-сиёсий фаолиятини астойдил ўрганиш бизда энди бошланди. Шунинг учун ҳам мазкур китобча бу йўлда қўйилган дастлабки қадам, денгиздан бир томчи, холос.

Азиз китобхон! Буюк шахснинг доно ўғитларини урғанинг. Бу йўлда ҳамиша сизни улўф бобоколониимизнинг рўҳи қўллаб-қувватласин.

Бурибой АҲМЕДОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар Академиясининг
мухбир аъзоси

БИЗ КИМ – МУЛКИ ТУРОН,
АМИРИ ТУРКИСТОНМИЗ.
БИЗ КИМ – МИЛЛАТЛАРНИНГ
ЭНГ ҚАДИМИ ВА ЭНГ УЛУҒИ
ТУРКНИНГ БОШ БЎГИНИМИЗ.
АМИР ТЕМУР

МИЛЛАТНИНГ
ДАРДЛАРИГА
ДАРМОН БЎЛ...

БИСМИЛЛАҲИР РАҲМАНИР РАҲИЙМ

Салтанат ишларида тўрт нарсага амал қилгин, яъни: 1) кенгаш; 2) машварату маслаҳат; 3) қатъий қарор, тадбиркорлик, ҳушёрлик; 4) эҳтиёткорлик. Чунки кенгаш ва машварат*сиз салтанатни барча қилган ишлари ва айтган гаплари нотўғри бўлган жоҳил одамга киёс қилиш мумкин; унинг айтган сўзлари ва қилган ишлари бошга пушаймонлик ва надомат келтиргай. Шундай экан, салтанатни бошқаришда машварату маслаҳат ва тадбиркорлик билан иш юритгин, токи оқибатда надомат чекиб, пушаймон бўлмагайсан. Шуни ҳам билишинг керакким, салтанат ишларининг бир қисми сабру тоқат билан бўлгай, яна бир қисми эса билиб билмасликка, кўриб кўрмасликка солиш билан битур. Хуллас, бажарилиши шарт бўлган тадбирларнинг таърифидан ва зикридан сунг [шуни таъкидлаш лозимки] қатъийлик, сабр, чидамлилиқ, соғлиғу сергаклик, эҳтиёткорлик ва шижоат билан барча ишлар амалга оширилуру.

2

Давлат ишларининг тўққиз улуши кенгаш, тадбир ва машварат, қолган бир улуши эса қилич билан ба-жо келтирилуру.

3

Ишбилармон, мардлик ва шижоат соҳиби, азми қатъий, тадбиркор ва ҳушёр бир киши, минг-минглаб тадбирсиз, лоқайд кишилардан яхшидир.

4

Ғаним лашкарини енгиш қўшиннинг кўплиги билан эмас, мағлуб бўлиш эса сипоҳ*ининг камлигидан бўлмайди. Балки ғолиб бўлмоқлик [тангрининг] мадади ва бандасининг тадбири биландир.

5

Ғарчи ишнинг қандай яқунланиши тақдир пардаси ортида яширин бўлса ҳам, ақли расо ва ҳушёр кишилардан кенгашу тадбир истаб, фикрларини билмоқ лозимдир.

6

Агар икки хатарлик [ёки] бир хатарлик ишларни қилишга туғри келгудек бўлса, икковидан баробар қутулиш чораси топилмагач, бир хатарини ихтиёр этмоқ керак.

7

Бир ишга киришмай туриб, ундан қутилиб чиқиш йўлларини мўлжаллаб қўй.

Қилмоқчи бўлган ишларини қилмасдан қолдирмасинлар. Агар бирор ишни қилмасликка сўз берар эканлар, яқинига ҳам йўламасинлар. Хотирдан чиқмасикким, тангри таалло жасур кишиларни ардоқлайди.

Кенгаш икки турли булур. бири—тил учида айтилгани, иккинчиси—юрақдан чиққани. Тил учида айтилганини [шунчаки] эшитардим. Юрақдан айтилган маслаҳатни эса қалбим қулоғига қуярдим ва дилимга жойлардим.

Амирларим агар ярашдан сўз очсалар, бунинг фойдасини уруш зиёнига солиштириб қуярдим, агар урушга мойил бўлсалар, унинг нафъ ва фойдасини яраш зиёнига таққослаб қуярдим, қайси бири фойдалироқ бўлса, шунини ихтиёр қилардим. Сипоҳни иккилантирадиган [турумсиз] кенгашни эшитишдан сақланардим. Қайси киши ақлга сиққан бир ишни куйиниб гапирса, суйиб эшитар эдим. Кимки оқилона гапларни эрларча кескинлик билан сўзласа, унга ҳам қулоқ солардим. Ҳар кимдан сўз олиб кенгаш сўрар эдим. Лекин айтилган ҳар бир маслаҳатнинг яхши ва ёмон томонлари ҳақида уйлаб хўргач, тўғри ва савоблироғини танлаб олардим.

11

Бирон ишни қилмоқчи бўлсам, кенгашиб олиб, кейин Қуръондан фол очардим ва Қуръон ҳукми билан иш қилур эдим.

12

Юз минг отлиқ аскар қила олмаган ишни бир тўғри тадбир билан амалга ошириш мумкин.

13

Худо битта, унинг шериги йўқдир. Шундай бўлгач, Аллоҳ таолонинг муқаддас мулки-ер юзига эгалик қиладиган (қадхудо) киши ҳам битта бўлиши керак.

14

Агар ерда ва кўкда икки худо бўлса, жаҳоннинг иши бузилур.

15

Ерга еткур сабо, ким макр қилмишдир манға,
Қилди эрса кимга макрин, қайтадур бир кун анға.
*(Амир Ҳусайнға Амир Темурбек
ёзган туркий байт)*

16

Кимки менга келиб қушилса улуғланади, кимки мен билан курашмоқчи бўлса йиқилади.

Жаҳонда енгиш-енгилиш иши тақдир пардаси остида яширин.

Жаҳонни идора этгувчи қудратли набираларимга маълум бўлсинким, Тангри таоло даргоҳидан умидим шулки, куплаб фарзандларим, авлодим салтанат тахтига ўтириб, мамлакатларни идора этгай. Шунинг учун салтанат қуриш, давлат тутиш ишларини бир неча тузукка боғладим ва салтанат бошқариш ҳақида қўлланма (дастуруламал) ёзиб қолдирдим, токи фарзандларим ва авлодимдан бўлганларнинг ҳар бири унга мувофиқ иш юритсин... толеъи баланд миллатининг шарофатин, муҳаббат ва дўстлигим орқали қўлга киритган давлат ва салтанатни сақлагайлар.

Бу тузуқлардан ўз салтанат ишларини бошқаришда қўлланма сифатида фойдалангайлар, токи мендан уларга етадиган давлат ва салтанат зарару танъзулдан омон бўлгай.

Дўсту душман билан муросаю мадора қилдим.

Ҳар мамлакатга шайхулислом* юбордимки, токи мусулмонларни гуноҳ ишлардан қайтариб, уларни яхши ва савоб ишларга ундасин.

21

Адолат ва инсоф билан тангрининг яратган бандаларини ўзимдан рози қилдим. Гуноҳкорга ҳам, бе-гуноҳга ҳам раҳм қилиб, ҳаққоният юзасидан ҳукм чиқардим. Хайр-эҳсон ишларим билан одамлар кўнглидан жой олдим.

22

Золимлардан мазлумлар ҳаққини олдим. Золимлар етказган ашёвий ва жисмоний зарарларни исботлаганимдан кейин, уларни шариатга мувофиқ одамлар ўртасида муҳокама қилдим ва бир гуноҳкорнинг ўрнига бошқасига жабр-зулм ўтказмадим.

23

Менга ёмонлик қилиб, бошим узра шамшир кўтариб, ишимга кўп зиён етказганларни ҳам, илтижо билан тавба-тазарру қилиб келгач, ҳурматлаб ёмон қилмишларини хотирамдан учирдим. Мартабаларини оширдим. Улар билан муомалада шундай йўл тутдимки, агар хотираларида менга нисбатан шубҳаю қўрқув бўлса, унут бўларди.

24

Шижоатли кишиларни дўст тут, чунки Тангри таоло жасур кишиларни ардоқлайди.

ц.

25

Уламо билан суҳбатда бул ва пок ниятли, тоза қалбли кишиларга талпин. Буларнинг ҳимматларидан улуш тиланиб, муборак нафаслари билан дуо-фотиҳа беришларини илтимос қил.

26

Азму жазм билан иш тутдим! Бирон ишни қилишга қасд қилган булсам, бутун зеҳним, вужудим билан боғланиб, битирмагунимча ундан қўлимни тортмадим.

27

Ҳеч кимга ғазаб билан қаттиқ муомала қилмадим ва ҳеч бир ишда танглик қилмадим, токи Тангри таолонинг ғазабига дучор бўлмайин ва ишимни бузиб, ҳолимни танг айламасин деб.

28

Одамимиз кам, агар худо кўрсатмасин кўзга захм еткудай бўлса, кейин тўпланиш мушкуллашади.

29

Ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг қонунлари ва туриш-турмушларини донолардан сўраб-суриштирдим. Ҳар қайсиларининг йул-йуриқлари, туриш-турмушлари, қилиш-қилмишлари, айтган гапларини хотирамда сақладим ва хуш ахлоқлари,

маъқул сифатларидан намуна олиб, унга амал қилдим. Давлатларининг таназзулга учраши сабабларини суриштирдим ва давлату салтанат заволига сабаб бўлувчи ишлардан сақландим. Наслни бузувчи, очарчилик ва вабо касали келтирувчи зулм ва бузуқчиликдан сақланишни ўзимга лозим билдим.

30

Раият* аҳволдан огоҳ бўлдим, улуғларини оға қаторида, кичикларини фарзанд ўрнида кўрдим.

31

Ҳар бир ўлка ва шаҳар аҳолисининг ашрофулуғлари ва бузурглари билан ошна тутиндим. Уларнинг мижозларига, табиатига тўғри келган, ўзлари тилаган одамларини уларга ҳоким қилиб тайинладим.

32

Ҳокимлар, сипоҳ ва раиятдан қайси бирининг халққа жабр-зулм етказганини эшитсам, уларга нисбатан дарҳол адолату инсоф юзасидан чора кўрдим.

33

Яхшиларга - яхшилик қилдим, ёмонларни эса ўз ёмонликларига топширдим. Ким менга дўстлик қилган бўлса, дўстлиги қадрини унутмадим ва унга мурувват, эҳсон, иззату икром курсатдим.

Фарзандлар, қариндошлар, ошна оғайни, қўшнилар ва мен билан бир вақтлар дўстлик қилган барча одамларни давлату неъмат мартабасига эришганимда унутмадим, ҳақларини адо этдим.

Дўст-душманлигига қарамай, ҳар жойда сипоҳийларни ҳурмат қилдим, чунки улар боқий маво бўлган жонларини фаний дунё моли учун сотадилар. Ўзларини маърака-майдон, ҳалокатга отиб, жонларини қурбон қиладилар. Агар ғаним сипоҳидан бирор одам ўз валинеъматига* сидқидилдан хизмат қилиб уруш кунларида менга қарши қилич кутарган бўлса ҳам, ундай одамга нисбатан дутф-марҳаматлар кўрсатдим, қошимга [паноҳ истаб] келганда, уни қадрлаб, ҳақиқат билан хизмат қилишига ишондим.

Қайси бир сипоҳий туз ҳақи ва вафодорликни унутиб, хизмат вақтида ўз соҳибидан юз ўгириб, менинг олдимга келган бўлса, ундай одамни ўзимга анг ёмон душман деб билдим.

Давлат агар дину ойин* асосида қурилмас экан, тура-тузукка боғланмас экан, ундай салтанатнинг шукуҳи, қудрати ва тартиби йўқолади. Бундай салта-

нат ялонғоч одамга ухшарким, уни кўрган ҳар кимса, назарини олиб қочади. Ёхуд касу нокас тап тортмай кириб чиқадиган томсиз, эшиги-тўсиғи йўқ уйга ухшайди.

38

Мен ўз салтанатимни дини ислом, тўра ва тузук асосида мустаҳкамладим. Салтанатни бошқаришда учраган ҳар қандай воқеа ва ишни тузук асосида ба- жардим.

39

Ҳар бир шаҳарда масжидлар, мадрасалар, хо- нақолар* қуришни, мусофир йўловчилар учун йўл устига работлар* бино қилишни, дарёлар устига кўприклар қуришни буюрдим.

40

Мусулмонларга диний масалалардан таълим бериб, шариат ақидалари ва ислом дини илмлари: тафсир*, ҳадис*, фикҳ*дан дарс берсинлар деб, ҳар бир шаҳарга олимлар ва мударрислар* тайин қилдим.

41

Кимки Муҳаммад динини қўллаб-қувватласа, Сен ҳам уни қўлагил, кимки, Муҳаммад динини хор қилса, Сен ҳам уни хор тутгил.

Салтанатим қонун-қоидаларини ислом дини ва кишиларнинг энг хайрлиси [ҳазрати Муҳаммад] нинг шариатига боғлаб, иззату ҳурматлаш вожиб бўлган онҳазратнинг авлоди ва саҳобаларига муҳаббат билдирган ҳолда уларни мустаҳкамладим. Салтанатим мартабасини қонун-қоидалар асосида шундай сақладимки, салтанатим ишларига араллашиб, зиён етказишга ҳеч бир кимсанинг қурби етмасди.

Дўст-душмандан кимки менга илтижо қилиб келгудек бўлса, дўстларга шундай муомала қилдимки, дўст янада ортди, душманларга эса шундай мундатда бўлдимки, уларнинг душманлиги дўст.....э айланди.

Менда бирон кимсанинг ҳақи бўлса, ҳақини ҳеч вақт унутмадим. Бирон кимса билан танишган бўлсам, уни ҳеч вақт назаримдан қолдирмадим.

Очиқ юзлилик, раҳм-шавқат билан халқни ўзимга ром қилдим. Адолат билан иш юритиб, жабр-зулмдан узоқроқда бўлишга интилдим.

Менга илтижо қилиб келган бадкирдор одамлар, хоҳ менга яхшилик қилган булсинлар, хоҳ ёмонлик, салтанат тахтига утирганимдан кейин уларни хайр-аҳсонларим билан хижолатга қўйдим. Менга қилган ёмонликларини қилмагандек кўриб, уларни ёмон қилмишлари дафтари устига афв қаламини тортдим.

Ҳеч кимдан уч олиш пайида бўлмадим. Тўзимни тўтиб, менга ёмонлик қилганларни парвардигори оламга топширдим. Софдил кишилар, саййидлар, олимлар ва фозилларга даргоҳим доим очиқ эди. Нафси ёмон ҳимматсизларни, кўнгли бузук кўрқокларни мажлисимдан қувиб юбордим.

Ҳар кимнинг қадр-қийматини, туган мавқоини ва ҳар нарсанинг улчовини белгилаб олишинг ва шунга мувофиқ иш юритишинг керак.

Кимнинг ақли ва шижоатини синов тарозусида тортиб кўриб, бошқаларникидан ортиқроқ кўрсам, уни тарбия қилиб, амирлик даражасига кутарар эдим. Сўнгра кўрсатган хизматига яраша мартабасини янада оширар эдим.

Ҳар мамлакат ва диёр саёҳатчиларию мусофирларнинг бошини силадимки, турли мамлакатлардан менга хабар келтириб турдилар. Ҳар бир мамлакатга ва диёрга савдогарлар ва қарвонбошилар тайинладимки, улар уш л мамлакатларда яшовчи кишиларнинг ҳолаҳволи, туриш-турмушлари ҳақида менга хабар олиб келсинлар. Ҳар бир мамлакат ҳукмдорининг ўз раиятига қандай мусмалаю муносабатда эканлигини аниқласинлар.

Узоқ-яқиндан бирон киши келиб, менинг мажлисимга кирар экан, қайси тоифадан бўлса ҳам, давлатим дастурхони нёъматидан уни куруқ қайтармасинлар.

Сармояси қўлидан кетиб қолган савдогарга ўз сармоясини қайтадан тиклаб олиши учун хазинадан етарли миқдорда олтин берилсин. Деҳқонлар ва раиятдан қайси бирининг деҳқончилик қилишга қурби етмай қолган бўлса, унга экин-текин учун зарур уруғ ва асбоб тайёрлаб берилсин. Агар фуқародан бирининг уй-иморати бузилиб, тузатишга қурби етмаса, керакли ускуналарни етказиб бериб, унга ёрдам берилсин.

53

Ҳар қандай одам менинг адолат девонимдан паноҳ топган экан, гуноҳи бўлса, у ҳолда гуноҳига яраша жазоласинлар.

54

Гарчи яхши сўзни ҳаммадан эшитиш зарур бўлса ҳам, лекин сўзда, ишда бошқалар салтанат ишларида подшоҳга шерик, ёхуд устун бўлмасликлари шарт.

55

Султон ҳар нарсада адолатпеша ўлсин, қошида инсофли, адолатли вазирлар сақласин, токи подшоҳ зулм қилгудек бўлса, одил вазир унинг чорасини топсин. Агарда вазир золим бўлса, куп вақт утмай салтанат уйи қулайди.

56

Подшоҳ ҳар ишда ўзи ҳўкм чиқарсин, токи ҳеч ким унинг ҳўкмига аралашиб, ўзгартира олмасин.

57

Подшоҳ ҳар ишда қарорида қатъий бўлсин, яъни ҳар қандай ишни қилишга қасд қилар экан, то битирмагунича ундан кўл тортмасин.

67

Ғаразгўй, бузуқи ва ҳасадгўй одамларнинг вазирлар ҳақидаги уйдирмаларини эшитмасинлар, чунки бу табақадаги кишиларнинг душмани кўп бўлади, негаки, олам аҳлининг барчаси дунёта-лабдир. Агар вазирлар бундай одамларнинг кўнглига қарасалар, давлатга хиёнат қилган бўлурлар, қарамасалар, улар вазирларга душманлик қилурлар.

68

Агар доруғалар ва ҳакамлар халққа зулм қилиб, уларни хароб қилган бўлсалар, қилган ишларига лўйиқ жазо берилсин. Агар бирор кимсанинг гуноҳи исботлангандан сўнг ундан жарима олсалар, бошқа яна дарра билан урмасинлар. Агар дарра уриш билан жазоласалар, ундан жарима олмасинлар.

69

Кимки бировнинг молини зўрлик билан тортиб олган бўлса, мазлумнинг молини золимдан қайтариб олиб, эгасига топширсинлар. Агар кимда-ким тиш синдирса, кўзни кўр қилса, қулоқ ва бурун кесса, шароб ичса, зино* ишлар қилса, девондаги шариат қозиси ёки аҳдос қозиси*га олиб бориб топширсинлар.

70

Яхшини – ёмон кунда сина.

Вазирлар ушбу тўрт сифатга эга бўлган кишилардан бўлишлари лозим; биринчиси—асиллик, тоза наслилик; иккинчиси— ақл-фароёатлилик, учинчиси—сипоҳу раият аҳволидан хабардорлик, уларга нисбатан хушмуомалада бўлишлик; тўртинчиси—сабр-чидамлилик ва тинчликқарварлик. Кимки шу тўрт сафатга эга бўлса, ундай одамни вазирлик мартабасига лўйиқ киши деб билсинлар. Уни вазир ёки маслаҳатчи этиб тайинласинлар. Бундай вазирга тўрт имтиёз: ишонч, эътибор, ихтиёр ва иқтидор берилсин. Камолатга эришган вазир улким, давлат муомалаларини тартибга келтириб, мулкий ва моллиявий ишларни тўғрилиқ билан, асли-насли тозаллигини курсатиб, ажойиб тарзда бажаради.

Қайси вазир ғийбат гапларни айтса, уйдирма гапларга кулоқ солса, жабр-зулм қилса, ўзига ёқмаган кишиларни йўқотиш пайига тушса, уни вазирликдан тушириш лозим. Наслий зоти ёмон, ҳасадчи, кина-кек сақловчи, қора кўнгилли кишиларга зинҳор вазирлик лавозими берилмасин. Бузуқи, қора кўнгилли, зоти паст одам вазирлик қилса, давлату салтанат тез орада қулайди.

Рухсат этувчи ва таъқиқловчи буйруқларида вазирнинг асиллиги ва тоза наслиги кўриниб туради. Душманлик ва жабр-зулм қилмайди. Ҳоқ

сипоҳдан, хоҳ раиятдан бўлсин, ҳар кимнинг номини яхши сўзлар билан тилга олади. Бировдан ёмонлик ахтармайди, айтсалар эшитмайди. Агар бировдан ёмонлик кўрган бўлса, унга нисбатан шундай муомала қиладики, у шахс [охири] ёмонлигидан қайтади. Ўзига ёмонлик қилган одамга нисбатан шундай яхшилик қиладики, у олдига бош эгиб келади.

74

Асли тоза, насли пок, улуғ зотлардан бўлган, яхши равишли кишилардан топиб, вазир қилинганлар. Чунки асли тоза киши хатоликка йўл қўймайди, бадасл эса вафо қилмайди.

75

Қайси вазир софлик, тўғрилиқ билан вазирлик ишига киришиб, давлатнинг молия-мулк ишларини диёнат, савоб билан, нафси бузуқлик қилмай, омонатга хиёнат этмай бажарар экан, ундай вазирни энг олий мартабаларга етказсинлар. Қайси вазир бузуқлик қилиб, ёмонлик йўли билан мамлакат ишларини юргизар экан, кўп ўтмай салтанатдан хайру баракат кўтарилади.

76

Доно вазир шулдирки, ўз ўрнига қараб, гоҳ қаттиққўллик, гоҳида эса мулойимлик билан иш юритади. Бундай вазир ортиқча қаттиққўллик ҳам қилмайди, кўп мулойимлик билан юмшаб ҳам кет-

майди. Агар кўп мулоимлик қилса, дунёталаб, таъмагир одамлар уни ютиб юборадилар. Агар ортиқча қаттиқлик ишлатса, ундан қочадилар ва унга бошқа мурожаат қилмайдилар. Демак, доно вазир шулдирки, салтанат корхонасининг ишларини энг тўғри чораю тадбирлар қўллаб, яхши англаган ҳолда, амалга ошириб, давлатни тартиб-интизомга келтиради.

77

Давлату салтанат уч нарса билан: мулк*, хазина ва лашкар билан тикдир. Доно вазир буларнинг ҳар учаласини тадбиркорлик билан яхши аҳволда, саранжом тутади.

78

Ақлли, билимдон ва ҳушёр вазир шундай бўлурки, бир тўғри тадбир қўллаб фаним қўшинини пароканда қилиб юбора олади. Бундай вазир валинеъматининг соқчиси бўлиб, подшосининг бошига тушган муҳим ва мушкул ишларни тадбиркорлик билан ва узоқни кўра билиши билан осонлаштиради. Агар салтанат ишларида жумбоқ учраса, ақлу фаросатини ишла-тиб, уни ечиб юборади.

79

Агар подшоҳ золим бўлиб, вазири одил бўлса, подшоҳнинг жабр-зулмини [тўхтатиш] чора-тадбирини кўради. Лекин вазир золим бўлса, салтанат ишлари тез муддатда парокандаликка учрайди.

Уч юз ун уч амирларимнинг бариси ақл-хуш агалари, базму разм шерлари, маҳоратли саркарда, лашкар тўпини бузиб, уни мағлуб этувчи кишилар эди. Жангнинг сир-асрорини, ғаним аскарларини синдириш йўлини билган, уруш қизиганда ўзини йўқотмасдан, қўл-оёғи бушашмасдан, лашкар фаажларини жангга бошлай оладиган, агар қўшин сафига раҳна тушса, уни тезда тузата оладиган кишига амирлик ва хукмиронликка лойиқ ҳисобланади. Амирлардан қайси бири ўзи қизиқиб иш сўрар экан, унга буюрса булур.

Килич юпишда ўзини кўрсатган баҳодирларни биринчи мартаба бўлса—унбоши, иккинчи мартаба ботирлик қилса—юзбоши, учинчи мартабасида эса мингбоши қилиб тайинласинлар.

Ҳеч бир сипоҳийнинг хизмати назардан четда қолмасин, чунки улар давлат хизматида бўлиб, бақий ҳаётларини фаний дунё нақди учун аймаганликларининг ўзигагина ҳам инъомга ва моддий таъминотда бўлишга ҳақли ва лойиқдирлар. Уни инъомидан маҳрум қилиб, хизматларини кўрсатмасалар инсефсизлик қилган бўлурлар.

Ёши улуғ, кекса сипоҳийларни ҳурматлаб, азиз тутсинлар. Улардан фойдали маслаҳатлар олсинлар, чунки улар айтадиган гаплар ўз тажрибаларида кўриб, билганларидир. Уларни салтанат корхонасининг устунлари деб билсинлар. Улардан кейин ўғилларини ўринларига ўтказсинлар.

Ғаним томонидан бизнинг қўлимизга ҳар қандай сипоҳий асир бўлиб тушса, уни улдирмасинлар. Унга ихтиёр берилсин. Агар навкарликни қабул қилса, навкар қилсинлар; йўқ эса уни озод этсинлар.

Ғаним сипоҳийларидан қайси бири ўз давлатининг тузини оқлаб, бизга қарши қилич чопган, сўнгра ихтиёрий равишда ёки мажбур бўлиб паноҳимизга келса, бундай аскарга ишониб, уни азиз тутсинлар. Чунки у ўз соҳибига вафодорлик қилиб, еган туз-намағи ҳақини сақлаган.

Қайси навкар бегига ихлос қўймай, кўнглида кина-кудурат сақласа, ихлоссизлик ва адовати туфайли бахтсизликка дучор бўлади. Лекин ўз бегига ихлос қўйган навкарнинг бойлиғу давлати ва ноз-неъматлари кундан-кун ортиб боради.

Қайси навкарнинг ҳиммати емак-ичмак, яхши кийинмаккагина боғланар экан, албатта, иш вақтида сусткашлик қилади. Қайси навкар уз хизмати, ҳақ бурчини унутиб, иш вақтида [меҳнатдан] юз угирар экан, ундай навкардан юз угирмоқ керак.

Ҳақиқий подшоларга лозимдирки, қайси навкарни ўзлари улуғлаб кутарган бўлсалар, тезда уни хорлаб тубан қилмасинлар. Ўзлари кутарган кишиларни ташлэмасинлар. Кимни билган ва таниган бўлсалар, уни унутмасинлар. Агар аҳён-аҳёнда унинг иззат-нафсига тегиб хурлаган бўлсалар, эвазига илгаригидан икки баробар ортиқ иззатини оширсинлар.

Қайси бир навкар уз ихтиёри биланми ёки ихтиёрсизми бегидан ажраб кетган бўлса-ю, кейинроқ яна қайтиб келса, уни ҳурматласинлар, чунки у ажралиб кетганидан пушаймон бўлгани учун ҳам қайтиб келган.

Ғаним томонидан бўлган навкар бизга қарши қилич кутарган бўлса, уз юртининг туз ҳақини ҳалоллаган бўлади.

Ҳар бир навкар ғаним наздида ҳурмат-эътиборга эга бўлиб қадрланса-ю, бироқ жангу жадал вақтида ўз бегига хиёнат қилиб, унинг душманига дўстлик қилса, туз ҳақини, бек ҳурмати унутса, ўз бегининг душманига ён босиб, уни ўз бегидан устун қўйса, бундай кимсани хизматга йўлатмасинлар.

Агар навкарлардан бири қилич чопишиб, ғанимни синдирар экан, ғаразгўй одамларнинг унинг ҳақида айтган гапларига қулоқ солмасинлар. Унинг қилган хизматларини яширмаслик лозим, аксинча, бир хизмати унга йўйсинлар, мартабасини оширсинлар, токи бошқа навкарлар буни кўриб жонбозлик қилишга рағбатлансинлар.

Агар навкарни бирон мамлакатга ҳоким қилган бўлсалар-у, у бевафолигидан душман билан келишиб, мулкни унга таслим қилса, улим жазосига маҳкум қилсинлар. Мамлакатни ҳимоя қилиб, душманни йўлатмаган навкарни юқори мартабага кўтариб, ҳурматласинлар.

Менга ҳасад қилиб, улдиришга қасд қилган кишиларга шунчалик совға-инъомлар бериб, муруввату эҳсон кўрсатдимки, бу яхшиликларни

кўриб, хижолат терига ғарқ бўдилар. Ҳамиша менинг розилигимни олиб иш тутган дўстларим олдимга паноҳ тилаб келганларида, уларни ўзимнинг бахту давлатимга шерик билиб, ҳеч қачон улардан мол-мулк ва тирикчилик ашёларини аямадим.

95

Содиқ ва вафодор дўст улким, ўз дўстидан ранжимади, дўстининг душманини ўз душмани деб билади. Агар керак бўлса, дўсти учун жонини ҳам аямайди.

96

Ақлли душман, жоҳилу нодон дўстдан яхшироқ.

97

Агар душманинг бош уриб паноҳингга келса, раҳм қилиб яхшилик ва мурувват кўрсат.

98

Душман сендан мурувват ва хайр-эҳсон кўрсаю яна қайтадан душманлик йўлини тутса, уни парвардигорнинг ҳукмига топшир.

99

Чин дўст улдирки, дўстидан ҳеч қачон ранжимади, агар ранжиса ҳам, узрини қабул қилади.

100

Қайси мамлакатнинг аҳолиси ўз ҳокими ёки волийсидан озор чеккан ва ўша диёр аҳлининг кўнгли ўз волийсидан қолган бўлса, мамлакатларни забт этгувчи чинакам подшоҳ... у ерга қадам қўйиши билан фатҳу зафар ҳам унга ёр бўлиб, бирга киради.

101

Қайси мамлакатда диндан қайтишлик (илҳод) ва зиндиқлик* кучайса ва у диёрнинг аҳолиси, сипоҳу раият турли маслакка кириб иттифоқлари бузилса, у мамлакатнинг ҳалокати яқиндир.

102

Бугунги ишни эртага қолдирма.

103

Юшмоқлик қилишга тўғри келса, мулойимлик қилдим; қаттиққўллик ишлатиш вақти етса, қатъий чоралар кўрдим. Шошмаслик керак ерда шошилмадим, шошиларли ишларни кечиктирмадим. Қайси ишни чораю тадбир билан битиришнинг иложи бўлса, унда қилич ишлатмадим.

104

Зинодан туғилган киши ўзига яхшилик қилган одамга ёмонлик қилмагунча дунёдан кетмайди.

105

Туқайга ўт тушса, ҳулу қуруққа қарамай борчасин куйдиради.

106

Қайси мамлакатни забт этган ёки қўшиб олган бўлсам, ўша ернинг обрў-эътиборлик кишиларини азиз тутдим; саййидлари, уламолари, фузало ва машойихига таъзим бажо келтирдим ва ҳурматладим, уларга суюрғол*, вазифалар бериб, маошларини белгиладим; ўша вилоятнинг улуғларини оға-иниларимдек, ёшлари ва болаларини бўлса, ўз фарзандларимдек кўрдим.

107

Ҳар мамлакатда адолат эшигини очдим, зулму ситам йўлини тўсдим.

108

Сипоҳийлардан бирон киши раиятнинг хонадонига зўрлик билан келиб тушмасин, раиятнинг отуловларини тортиб олмасин.

109

Буюрдимки, ҳар мамлакатнинг гадоларига вазифа юклаб иш берсинлар, токи шу йўл билан гадолик расми йўқотилсин.

Авлиёлар, дин пешволарининг мозорлари ва мақбараларига вақфдан маблағ ажратсинлар. У ерларни гилам, таом ва чирсқ билан таъминласинлар.

Ҳар бир мамлакат фатҳ этилгач, у ернинг гадоларини тўплаб, кундалик емиш-ичмишларини бериб, уларга бирон вазифа белгиласинлар. Ҳамда барчасин тамғоласинлар, токи бошқа гадолик қилмасинлар. Агар тамғодан кейин ҳам гадолик қилгудек бўлсалар, уларни узоқ мамлакатларга сотиб юборсинлар ёки ҳайдасинлар. Шундагина гадо зоти мамлакатда йўқолади.

Ҳар бир мамлакат фатҳ этилгач ёки қўшиб олингач, турли кўнгилсиз ҳодисалардан эмну омонликда бўлсин, унинг ҳосил ва даромадларини ҳисобга олиб иш тутсинлар. Агар ерлик фуқаро азалдан бериб келган хирож миқдорига рози бўлса, уларнинг розилиги билан иш кўрсинлар.

Кимки бирон саҳрони обод қилса, ёки кориз* қурса ё бирон боғ кўкартирса, ёхуд бирон хароб бўлиб ётган ерни обод қилса, биринчи йили ундан ҳеч нарса олмасинлар, учинчи йили [эса олиқ-солиқ] қонун-қоидага мувофиқ хирож йиғилсин.

Хароб бўлиб ётган ерлар эгасиз бўлса, холиса* тарафидан обод қилинсин. Агар эгаси бўлса-ю, [лекин] обод қилишга қурби етмаса, унга турли асбоблар ва керакли нарсалар берсинлар, токи у ерини обод қилиб олсин.

Хароб бўлиб ётган ерларда қоризлар қурсинлар, бузилган кўприкларни тузатсинлар, ариқлар ва дарёлар устига [янги] кўприклар қурсинлар, йўл устида ҳар манзилгоҳга рабоблар қурсинлар. Йўлларга кузатувчи ва соқчилар қўйсинлар, ҳар бир рабобга бир нечта одамни жойлаштирадиларки, йўлларни кузатиш ва сақлаш ишлари шуларга тегишли бўлсин. Йўловчилар молларини гафлат босиб, ўғирлатиб қўймасликларининг вазифаси ҳам ушаларнинг зиммасида бўлсин.

Катта-кичик ҳар бир шаҳар, ҳар бир қишлоқда масжид, мадраса ва хонақоҳлар бино қилсинлар, фақир мискинларга лангархона солсинлар; касаллар учун шифохона қурдирсинлар ва уларда ишлаш учун табиблар тайинласинлар. Ҳар бир шаҳарда дор ул-аморат* ва дор ул-адолат* қурсинлар. Райяту зироатни* қўриқловчи қурчилар [ҳам] тайинласинлар.

117

Улганларнинг молларини ўз ворисларига етказсинлар. Агар вориси йўқ бўлса, уни хайрли ишларга сарф қилсинлар ёки Маккайи муаззамага юборсинлар.

118

Чораси бўлмаган ишга киришма, чунки ундан қутилиб бўлмайди.

119

Куч – адолатдадир.

120

Бир кунлик адолат – юз кунлик тоат-ибодатдан афзал.

121

Бирни куриб фикр қил, бирни куриб шукур.

122

Илм ва диннинг машҳур кишилари ўз маслаҳатлари билан подшоҳларга ёрдам бериб келганлар. Сизлар эса менга нисбатан бундай қилмаяпсишлар. Менинг мақсадим – мамлакатда адолат урнатиш, тартиб ва тинчликни мустаҳкамлаш, фуқоронинг турмушини яхшилаш, юртимизда

қуридишни кучайтириш, давлатимизни ривож-
лантиришдир. Сизлар бу ишларни амалга оширишда
менга ва маслаҳатларингиз билан кумақлашишингиз
керак. Мамлакатнинг аҳволи, девоннинг суйистеъ-
мол қилинганлиги ва қилинмаётгандиги, оддий
одамларнинг жойлардаги ҳокимлар томонидан
эзилаётгани мендан кўра сизларга аёндыр. Шулар
хақида маълумот берингиз, бу каби адолатсиз
ишларни бартараф этувчи ҳамда шариат ва
қонунларга мувофиқ чора-тадбирларни айт-
сангизлар яхши булурди.

*(Амир Темурнинг олим-уламолар
олдида айтган нутқидан)*

123

Филнинг думи бўлгунча, чумолининг боши бул.

124

Ишон — аммо шубҳа қил.

125

Агар мамлакат ҳокимсиз қолса унга халал етади,
ҳол-аҳволида фақш юз курсатади, халқи бахтсизлик
қаҳри ва душманнинг хиёнаткорлиги туфайли тамом
кирилиб кетади.

126

Бошсиз мамлакат жонсиз танга ўхшайди. Бежон
танинг аҳволи вайроналикга яқиндир.

Маъқули шулким, Сиз (амакиси Хожи барлос) Хуросонга кетмоқчисиз, мен бўлсам Кеш тарафга қайтаман. Улусни ўзимга мойил қилиб оламан-у, сунг [Илёсхўжа] хоннинг хизматига кираман, умаро ва эркон - давлат*дан куз-қулоқ бўлиб тураман, токи вилоят хароб бўлмасин, тангри таолонинг дўғуғи бўлган раият* заҳмату ташвишга қолмасин.

Турт қўшин бўлишсин ва ҳар бир суворий икки боғдан узун шох-шаббани отининг икки бикинига боғлаб шундай чопдирсинларки, мангу губорни [осмону фалакка] кўтарсин ва уша тарафларнинг доруғалари*катта қўшинни мушоҳада қилиб, қочиб қолишсин.

Фирузи асар лашкардан қочган румликларни таъкиб қилиб борганлар орасида бўлган Султон Маҳмудхон Боязид Илдирымга етиб олди ва уни тутиб шу ондаёқ жаҳонгир соҳибқироннинг ҳузурига жўнатди. Давлат дўстлари вақт тақозоси билан қайсари Румнинг қўлларини боғлаб хуфтонда олам подшосининг даргоҳига олиб келдилар. [Соҳибқироннинг] хуш табиати подшоҳона жўш урди ва ҳомийларча отифат* қилиб, унинг қўлларини ечиб, ҳурмат билан олий даргоҳга олиб киришларини буюрди. Иззат-ҳурмат билан учрашганларидан кейин, [соҳибқирон] ҳурмат-

эҳтиром кўргазиб, ёнидан жой курсатди. [Сунг] гина ўрнига яхшилиқни сўзловчи, нодир нарсаларни баён этувчи ва гавҳар сочувачи оғизларини [сўзга] очиб дедиларки: "Қандай бўлмасин олам аҳволи тамоман парвардигорнинг иродаси ва қудратига боғлиқдир, ҳеч кимсанинг буни таҳқиқ этишга ихтиёр ва қудрати етмайдур. Лекин, инсоф билан ростини айтиш кераққи, сен ўзингдан бошқани кўрмайдиган бўлиб қолгансан... кўп вақтлардан бери босар-тусарингни билмай қолдинг, мени ўзингга интиқом учун кина-қудурат сақлаб юрибди, деб уйладинг. Шу диёрда истиқомат қилиб турган кофирларни ғазо қилиш маслаҳатида эдим, мусулмонлик ва хуш андишалиқ борасида нимаики лозим бўлса сен билан мурасаю мадора ва муросасозлик қилиб келдим. Ва уйладимки, маслаҳатларимга қулоқ осасан..."

130

Илдирим Боязид хижолат ва уят мақомида қолиб ва хато-камчиликларини эътироф этиб, деди: "Дарҳақиқат хато қилдим, ҳазрати Соҳибқироннинг сўзларига қулоқ солмадим, шунинг учун жазоимни тортиб турибман. Агар подшоҳона иноят қилиб, гуноҳимни кечсалар, ўзиму фарзандларим то ҳаёт эканмиз оёғимизни фармонбардонлик ва хизматкорлик тариқидан бошқа йўлга қўймагаймиз". Олийҳиммат соҳибқирон унинг елкасига подшоҳларга муносиб чопон ташладилар, уни турли-туман сийлов ва навозишлар билан сийлади. Қайсар [ҳазрати соҳибқироннинг] хуш ахлоқини мушоҳада

қилиб, дуойи санодан сўнг, арз қилди: "Фарзандларим Мусо билан Мустафо жанг чоғида ёнимда эдилар, йўқолиб қолишди. Агар уларнинг ҳол-аҳволини тафтиш қилиш, тирик бўлсалар ҳузуримга олиб келишлари ҳақида фармони олий берсалар, бу [аввал кўргизган] илтифотларига қўшимча бўлур эди." Фармони олий берилди ва тавочилар шу заҳотиёқ уларни қидириб кетдилар. Бир неча кундан кейин Мусони топиб, ҳазрати соҳибқироннинг ҳузурига олиб келдилар. [Ҳазрати соҳибқирон] унга подшоҳона марҳаматлар кўрсатиб, уни хос чолон билан сийлади ва отасининг қошига жўнатди.

131

Адлу аҳсон билан жаҳон гулшани обод бўлади.

132

Лочиннинг учарга мадори келмаса, чумчуққа масхара.

133

Бахту сардат ва молу мулк эшикларининг менга очилиши, фатҳ қилинган дунё келинчакларининг менга кулиб боқиши фақатгина Сеистон* уқлари сабабидан бўлди. Ўша вақтдан, яъни душман уқлари мени мажруҳ этганларидан бери то шу кунларга қадар мен фақат равнақ топишда давом этаман.

134

Шер йигитни номус ўлдирар.

135

Мана шундай жангларда эр киши ймтиҳон қилиниб, синалади.

136

Келинлар, отларимизни етаклаб кечаси билан юрамиз ва душман ҳеч нарсадан хавотир олмаган бир пайтда орқасидан унга яқинлашамиз. Агар уларга тунда етишсак, унда биз ғолиблармиз.

137

Бир кун келадики, золим ўз бармоқларини тишлайди.

138

Курашиб эришилмаган ғалаба ғалаба эмас.

139

Давлат – лашкарлару фуқароларнинг садоқати ва фидойилиги-ла қудратлидир.

140

Ёзилган нарса авлодлар хотирасида қилинган ишдан ҳам узоқроқ яшайди.

141

Қудратимизга шак-шубҳангиз бўлса, биз қурдирган биноларга боқинг.

142

Улкан мерос доимо улкан мухолифлик туғдиради.

143

Ажал – қўрқоқларга баҳона.

144

Адоват эмас – адолат енгади.

145

Аввал йўлдош – кейин йўл.

146

Бел ушлашганда отангни аяма.

147

Беткай* кетар, бел қолар,
Беклар кетар, эл қолар.

148

Билаги зўр – бирни йиқар, билими зўр – мингни.

149

Бир калыма ширин сүз қилични қинға киритар.

150

Бир кучган – икки таланар.

151

Бир таёқни синдирмоқ мүмкин,
Куп таёқни букиб ҳам бұлмас.

152

Бир қинға икки қилич сифмас.

153

Бирликсиз куч бұлмас.

154

Ботир жангда билинар,
Доно – машваратда.

155

Ботирлик – қалъа слади.

156

Бошға қилич келса-да рост сүзла.

157

Булар одам ёшида бош булар,
Булмас одам қирқида ҳам ёш бўлар.

158

Буридан қурққан ўрмонга кирмайди.

159

Вақт ўтгандан кейин қиличнингни тошга чоп.

160

Ваҳима – душманнинг йўлдоши.

161

Душманнинг кулгани – сирингни билгани.

162

Душмандан қурқма, мунофиқдан қурқ.

163

Дўстлик – синовда чиниқади.

164

Емсиз от довон ошолмайди.

165

Мерган овда билинар, ботир – ёвда.

166

Номуссиз хиёнатдан, номусли ўлим яхши.

167

Озуқли от – ҳоримас.

168

Олтмишга кирган отадан ош сўрама.

169

От минган отасини унутади.

170

Ота бўлмаган, ота қадрини билмас.

171

Оқ булсанг – онт ичма.

172

Оғзингга қон тўлса ҳам,
Душман олдида тупурма.

173

Қилич ўткир бўлса-да ўз сопини кес-
магай.

174

Сайёҳда макр бўлмаса, домига ов илинмас.

175

Сузлагувчи гар нодон эрур, тинглагувчи доно
ўлсин.

176

Тил – қиличдан ўткир.

177

Той минган – от ҳам минади.

178

Туя минган одам қуй орасига бекинмас.

179

Қулига қилич олган баҳона қидирмайди.

180

Қурқмасанг – ёв қочар.

181

Кечира олишлик – мардлик, кечира билмаслик
номардлик саналади.

182

Қонни қон билан эмас, сув билан ювишни урган.

183

Эл тупурса кўл булур.

184

Энг баланд минора ҳам ердан кўтарилгай.

185

Яхши ит ўз ўлугин кўрсатмагай.

186

Яхши отга бир қамчи, ёмон отга минг қамчи.

187

Яхшини – ёмон кунда сина.

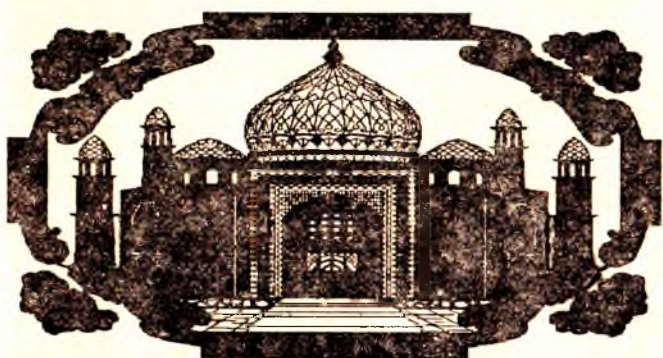
188

Яхши одам юрт тузар, ёмон одам юрт бузар.

БАРЧА ИШЛАРИМНИНГ ТЎҚҚИЗ
УЛУШИН КЕНГАШ, ТАДБИР ВА
МАШВАРАТ, ҚОЛГАН БИР УЛУ-
ШИН ЭСА ҚИЛИЧ БИЛАН БАЖО
КЕЛТИРДИМ.

АМИР ТЕМУР

СОҲИБҚИРОН ҲИКОЯТЛАРИ

Бир куни падари бузрукворимиз—Амир Тарағой баҳодир кўп қўйларни менга бериб, Самарқанд бозорига савдога йўлладилар. Қўйларнинг ҳаммасини минг олтинга сотиб, пулларни белга боғлаб сайр қилиб юрур эдим. Бир ерда хушовоз қаландар одамларга сўзлаб тургон экан: қўлида қоғоз—шеър битилган, у дер эди:

—Шул ёзувнинг қадрига етиб, ким минг олтунга олса, дунёнинг охирига етади...

Ҳимматим жўшиб, минг олтуни қаландарга тутқаздим. У менга тикилиб турди-да, сўнг насл-насабамни сўради. Айтдим. Сўнг тайин қилди:

—Отанг олдиға борғил, буни отанг олдида ўқи, борғунча очма...

Қоғозни келтириб, падари бузрукворга бердим. Очиб ўқидилар. Форсча рубойи экан — маъноси қўйидагича: зулм билан дунёда ном қолдириб бўлмайди. Жамшид, Сулаймон, Искандарлар ўтиб кетди, навбат сенга ҳам етиши тайин. Дунёга келдингми яхшилик билан ном қолдир...

Рубойининг муаллифи — ўшал қаландар-аллома шоир Камол Хўжандий эркан. Ул зотни падари бузрукворимиз кўп ҳурмат қилар эрканлар.

—Баракалло, ўғлим, кўп доно ишга олтуларни сарф этибсан. Энди, минг олтунга олғон ушбу ҳикматга қатъий риоя қилмоқ лозимдур...

Падари бузрукворнинг айтқонларини бош устида тутдим.

#

Қарши қалъасин забт этолмай, дилга кадар* тугиб қайтмоқда эдим. Қизилдарёдан кечиб, бир қишлоққа қўндик. Мен бир кулбани ихтиёр этдим. Унда ушоққина кампир яшар, тирикчилиги ёлғиз эчкидан

эркан.

Мен момодан бирор овқат қилиб бермоқни утиндим. Кўп ўтмай оғоч товоққа сузилган атала дастурхонда пайдо бўлди. Оч эрдим. Оғоч қошиқни тавоқдаги аталага мўлдириб, ютоқиб еган эдим, оғзитилим куйгандан-куйди.

Шунда момо деди:

– Сен-да Амир Темурга ўхшаш шошқолоқлардан экансан.

– Темурбекнинг шошқолоқлигини қайдин билдингиз, момо, – сўрадим.

– Эшитишимча, Амир Темур Қарши қалъасига тик бориб, уни ололмабди. Магарки, аввал қалъа атрофидаги кичик-кичик қишлоқ ва маҳаллаларни эгаллаб, куч тўплаб, сўнг қалъага ҳужум қилмоқ лозим эди. У эса бир йўла бекликни олмоқчи бўлдию, шашти синди... Шунга ўхшаш сен ҳам шошдинг ва оғзингни куйдирдинг. Аталани аввал товоқнинг гирдидан олиб, секин-секин ялаб кўради, совуганини билгач, сўнгра қошиқни тўлдириб ейди-да...

Шунда хатойимни англагандай бўлдим. Ва дедим:

– Дархон момо, ўшал шошгич Амир Темур мендирман. Танбеҳингизни бош устига олдим. Тиланг тилагингизни...

Дархон момо одамлар учун ариқ қазиб, суз чиқариб беришни сўради. Орадан кўп ўтмай Танқос дарёсидан ариқ қазиб, суз чиқариб бердим.

#

Қарши қалъасин забт этиб, музаффарлик туғи бирла қайтар эдим. Кечда Кўкбулоққа етиб, шу ерда тунамоқни ихтиёр этдик. Навкарларни хонадонларга тақсимлаб, ўзимиз сой бўйида яшил чодир тикдик.

Субҳидам атрофга разм солмоқда эдим.

Иттифоқо, бир аёл кишининг от етаклаб, сой томон кетмоғига назаримиз тушди. Шунда бизни уй чўлгади. Мулозим йўллаб, ул ожизанинг эркагини топдириб келтирдик. Савол айладик:

– Нечук, завжа*нгишни от суғорғали йўллайсиз? От суғормоқ эркак кишининг хизмати-ку?!

– Соҳибқирон, – жағоб айлади ул киши, – от боқиш ҳам, от суғориш ҳам, эркакнинг юмуши эконини биламан. Аммо уйимга қоплонсифат тўрт навкаринг тушибдир. Уларнинг ниятин билмасман. Шул боисдан аёлимни от суғормоққа йўллаб, уйда қолган икки бўйдор қизимни кўриқламоқ истадим...

Биз мулоҳазага берилдик. Ва ўз хатойимизни англаб, ҳамишалиққа қарор бердик: бундан буёғинда навкарлар хонадонларга жойлаштирилмасин. Навкарларим яланг ўтлоқ ва сувлоқ жойларда чодирларда умргузаронлик қилишсин.

Кўкбулоқ қишлоғига қуёш мўраламасданоқ навкарларни хонадонлардан чиқариб, чодирларга жойладим ва шу тариқа эл осойишталигини таъмин этдим...

#

Самарқанд тахтини эгаллаб, азим Моварауннаҳр бизнинг ҳукмимизга киргач, юртда адолат ўрнатмоққа аҳд этдик. Аркону давлат атрофинда кўп нобакор мардумлар ин қўймоқчи эрди. Инчунин, уларнинг замзамасидан хуноб бўлиб, бир тадбир буюрдим: "Мусаввир келган арзигўйнинг суратин чизиб, менга киритсин. Арзигўйнинг қиёфатига боқиб, қабулимни айтармен..."

Мусаввирлар саройга келганларнинг сувратин чизиб, менга киритишар, арзигўйнинг пешона, бурун, даҳан, кўз ва бошқа сифатларига қараб,

унинг мақсад ва феълини олдиндан билиб турардим. Бадфеъл ва хиёнаткорларни қабулимга йўлатмаслик ҳаракатида бўлдим. Бунда пирим-шайх Шамсиддин Паррандадан "Илми қиёфа" – қиёфага қараб баҳо бериш ва олдиндан тақдирни башорат этиш илмини мукамал эгаллаганлигим ғоят қўл келди.

Иттифоқо, бир арзигуйнинг сувратин келтиришди. Сувратга тикилиб, анинг ғийбат ва бухтонга ружу қўйганин англадим. Қабул буюрмадим. Аммо ул киши мулозимларга зўрлик билан ҳузуримга ғавғо солиб кирди.

–Соҳибқирон,–дерди у киши,–сиз ҳақсиз. Кейинги умримда мен-да кўп қатори ғийбат ва бухтонга ружу қўйдим Аммо илгари чин кўнгил киши эрдим. Най-лайки, замон зайли мени шу куйга солди... Ортиқ чидашим мушкул... Арзим ҳам замона зайлидандур. Файз берувчи суҳбатингдан маҳрум этма!..

Шундан сўнг қабулга изн бердим. Мулозимлар бу кишини ҳос хонага бошлашди.

#

Қўл остимизга ўн тўрт мамлакат раийяти жам бўлғонда, Самарқанд келиб катта тўю томошалар бердик. Зиёфатларга яқин-йироқдин барчани чорладик. Одамлар кўп кунлар тўкин дастурхон атрофида бўлишиб, тўйғунча еб-ичишди.

Зиёфатга келгонларнинг бариси шодумон эрди. Зиёфатлар тугади. Келгонларни янада хурсанд этмоқ ниятида (рўзғорига, бола-бақрасига яратар деган умидда) ҳар бир меҳмонга бир бошдан ҳисори қўй туҳфа этмоқни буюрдим. Баковуллар ҳар кишига биттадан қўй тутқазиб, жўнатаверишди...

Бехос, ҳаёл олди: меҳмонларим растдан-да мам-нунмикан? Усти-бошимни ўзгартириб, зиёфатдан

қайтаётган одамлар тўдасига кирдим.

Чаҳор* йўлда одамлар куйманишар, дала-дашда ўсган қўйларни судраб, уддасидан чиқолмас эрди. Айниқса, беш-олти пудли ҳисори қўчқорни етаклаб олган киши қўйни ҳарчанд тортмасин ўрнидан қўзғатолмас эрди. Шунда ул киши тутоқиб деди:

–Қўйнику беришга бердинг, бир қулоч арқонни қизганиб нима қилардинг. Бир қулоч арқон билан бойиб қолармидинг, эй подшоҳи зикна...

Бу киши фикрига қўшилғонлар бўлди. Шунда эл кўнглини, одамлар кўнглини олмоқ нақадар мушкул эканини англадим. Кейин ушбу сабоқдин хулоса олиб, нуқсонларга асло йўл қўймаслик тадбири кўрдим.

#

Шом* сари юриш олдидан Қорабоғда чодир тикиб узоқ туриб қолдик. Ҳарбу зарб машқларини пухталамоқ учун қўшин ичинда бўлиб, очиқ ҳавода тунадик. Кўп вақт ўтказиб, сафар олдидан чодирга қайтсам, ажиб манзаранинг гувоҳи бўлдик. Бизнинг йўғимизда чодир тўйнуғидан икки кабутар тушиб, жуфту ҳалоллик қилмишлар. Улар бизнинг хос ўриндиққа хас-хашак-ла ин қуриб, бири тухум босиб ётур эди.

Тангри тааллонинг бу беозор жониворларига ҳалал етказмаслик учун чодирни ўзга қилдик. Эртаси куни, сафарга жўнар аввалида, тўрт нафар навкарни мулозим бирла қолдирдик. Уларга тайин этдикким:

–Тангри тааллонинг беозор қушлари тухум очиб, палопонлари учурма бўлгунча, шу ёнда бўлурсиз. Палопонлар учиб чиққоч, чодирни йиғиб, ортимиздан етиб боргайсиз...

Шом сафарига отландик. Жониворлар борасида

тузган тадбиримиз тангри тааллога хуш ёқиб, зафар
туғимизни ҳилпиратди...

#

Азиз авлиёлар, саҳобалар мақбараларини, қутлуғ
қадамжоларни зиёрат этмоқни ҳам фарз, ҳам қарз
билур эдим. Қайда бўлмай, зиёратгоҳлар олдида
отдан тушиб, таҳорат олгач, яланг оёқ билан бориб,
зиёратни уринлатдим.

Аркону давлат, барча мулозимларим ҳам
зиёратгоҳларни ана шундай тавоф этмоқни одат
билишди.

#

Чақалоқларни йиғлатмангиз, болаларга озор
бермангиз—бу гуноҳи азим эрур. Бундай гуноҳни
Оллоҳ хуш кўрмагай...

#

Ҳамишалиғ таъкид этур эдим: хон бўлсанг-да боғ
ярат, гадоё бўлсанг-да боғ ярат—бир кунмас бир кун
меvasини татирсан...

#

Малоҳидларга айтур эдим: ёлғон сўзлар бирлан
ғазаб ўтини алангалатмангиз...

#

Черик* тузиб, навкар олмоқда уч қоидага амал
қилдим: биринчидан—йигитнинг куч-қувватига,
иккинчидан—қилични ўйната олишига, учинчидан—ақл-
заковати-ю камолотига эътибор қилдим. Шу уч
фазилат жамулжам бўлса, навкарлик хизматига
олдим. Негаким, куч-қувватли йигит ҳар қандай
қийинчиликларга, азобу уқубатларга чидамли бўлади,
қилич ўйната оладиган киши рақибини мағлуб эта-
лади, оқил навкар ҳар жойда ақл-идрокини ишга
солиб, мушкулотни бартараф этмоғи мумкин.

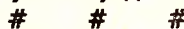
Пиру комил шайх Баҳовуддин Нақшбандийнинг:
"Кам егин, кам ухла, кам гапир" деган панду
насиҳатларига амал қилдим. Аркону давлатга, барча
мулозимларга ҳам айтар сўзим шу бўлди: "Кам
енглар-очарчилик кўрмасдан бой-бадавлат
яшайсизлар, кам ухланглар-мукамалликка
эришасизлар, кам гапиринглар-доно бўласизлар."

Уғилларим, набираларим ва яқинларимни
уйлантирмақ ташвишида келин изламоққа эътибор
бердим. Бу ишни давлат юмушлари билан тенг
кўрдим. Келин бўлмишнинг насл-насабини, етти
пуштини суриштирдим. Хос одамлар орқали соғлик-
саломатлигини, жисмонан камолатини аниқладим.
Келин бўлмиш насли-насибаси, одоб-ахлоқи, соғлом
ва бақувватлиги билан барча қусурлардан холи
бўлсагина эл-юртга катта туй-томоша бериб, келин
туширдим.

Уғилларим, набираларим ва яқинларимга бирон
томчи шароб ичиб, хотинларига яқинлашишни маън
этдим. Зеро, шаробнинг таъсирида бунёдга келган
фарзанд насл-насибанинг бузилишига таъсир этгай,
дебон шу покиза йўлни тутдим.

Ҳар кимдан кенгаш олдим, ҳар кимдан фикр
ургандим: қайси бири фойдалироқ бўлса, уни кўнгил
хазинасида сақлаб, ишлата билдим.

Уламо билан суҳбатда бўлдим ва пок ниятли, тоза
қалбли кишиларга талпиндим. Уларнинг ҳиммат-
ларидан улуш тиланиб, муборак нафаслари билан

дуо-фотиҳа беришларини ўтиндим. Дарвеш, фақир ва мискинларни ўзимга яқин тутдим, уларнинг кўнгилларини оғритмадим ва ҳеч бир талабларини рад этмадим. Бузуқи ва оғзи шалоқ ғийбатчи одамларни мажлисимга йўлатмадим, сўзларига амал қилмадим. Бирор кимсага тўхмату ғийбат қилсалар, қулоқ солмадим.

#

Қиличим ўткир бўлса-да ўйлаб қинидан чиқардим, ширин сўз айтиб, ғанимнинг имон топмоғига йўл очдим.

#

Мен ҳаётим мобайнида беш нарсага қатъий эътиқод қўйдим ва ҳамишалиф уларга амал қилдим. Улар ушбулардир:

ОЛЛОҲ – ул ҳар нарсага қодир куч, сидқидилдан сифинсанг истаган муроду мақсудинга етказди.

ТАФАККУР – фикрлаш ва мушоҳада қобилияти, қувваи ҳафизаси кучли инсон ҳар қандай мушкулду мушкулдони осон қилиш йўлини топа олади.

ҚИЛИЧ – ул йигитнинг йўлдоши, эл-юрт осойишталигининг посбони, ҳар қандай душманни маҳв этиш қуроли, анинг қудрати ила динсизларни динга солмоқ мумкин.

ИМОН – ул инсонни барча жонлилардан фарқлантириб тургувчи хусусиятдир. Имонли одам хиёнат қилмайди, қариндош-уруғлари, элу халқнинг ор-номусини ҳимоя қилади, ҳалоллик ва покликни фазилат билади.

КИТОБ (битик) – барча бунёдкорлик, яратувчилик ва ақл-идрокнинг, илму донишнинг асосидир, ҳаётни ўргатувчи мураббийдир.

АМИР ТЕМУР ВАСИЯТИ

...Англаб турибманки, руҳ қуши қалб қафасидан парвоз қилмоқчи. Тангри таолонинг даргоҳига жонимни бахш этаётиман. Сизларни унинг лутфу марҳаматига топширдим. Оби дида қилиб ўлтирмаглар, оҳу нола чекманглар, чунки бундан фойда йўқ. Руҳимни фотиҳа ва такбир билан шод этинглар.

Алҳамдулиллоҳ, тангри таолонинг ёрдами-ла маъмурайи оламини шундай забт этдимки, бугун тамом Эрону Туронда бирон кишининг бошқаларнинг ишига аралashiш ёки жабру бепок қўлини бечораларга озор бериш учун кўтаришга мажоли йўқдир. Гуноҳим қанча кўп бўлса ҳам кечиринглар деб, тангри таолонинг мулкини беқиёс сахийлик билан қуриқладим, золимларнинг таарузли қўлини мазлумларнинг ҳаёт этагидан юлиб ташладим. Салтанат қуриб ўлтирганимда, эшитмаган ёки менга хабар қилмаган, ёхуд дунё собит бўлмаган пайтлардан бошқа вақтда зўравоннинг заиф устидан зўравонлик қилишига йўл қўймадим...

Шундай бўлса-да, дунё менга вафо қилмади, сизларга ҳам вафо қилмайди.

Лекин [зўравонликга] монеълик қилиш ишини кечиктириш мамлакатни хавфу ғавго остида қолдиради, жумлаи халойиқнинг ҳузур-ҳаловатини бузади, маслагу тариқат*нинг бузулишига олиб келади. Қиёмат куни буни биздан сўрайдилар, суриштирадилар.

Шу кундан эътиборан фарзандимиз Пирмуҳаммад Жаҳонгирни ўзимизга валиаҳд ва тожу тахт вориси этиб тайинладикким, Самарқанд тахти унинг амр-фармонида бўлғай, тамкинлик ва истиқлол билан мулку миллат, лашкар ва раиятнинг муҳим юмушлари билан машғул бўлсин. Сизлар [эса] унга тобеълик ва бўйқсуниш маросимини ўрнига қўйинглар, уни биргаликда қўллаб-қўлтиқланглар, токи олам бузилмасин...

Ўғилларим! Миллатнинг улуғ мартабасини, саодатини сақламоқ учун сизларга қолдираётган васият ва тузуқларни яхши ўқинг, асло унутманг ва тадбиқ этинг.

Миллатнинг дардларига дармон бўлмоқ вазифангиздир. Заифаларни кўринг, йўқсулларни бойлар зулмига ташламанг. Адолат ва озодлик—дастуригиз, раҳбарингиз ўлсин. Мен киби узун салтанат сурмақ истасангиз, киличингизни яхши ўйлаб чекингиз. Бир даъфа чеккандан сўнгра-да уни усталлик-ла қўллангиз. Орангизга нифоқ тухумлари экилмаслиги учун кўп диққат бўлинг. Баъзи нодимларингиз ва душманларингиз нифоқ тухумлари сочмакка, бундан фойдаланмакка чалишажакдурлар. Фақат васиятимда сизга идора шаклини, унинг илқуларини кўрсатдим. Буларга содиқ қолсангиз, тош бошингизга тушмас...

Мендан сўнг ҳоқон—Пирмуҳаммад Жаҳонгир ўлажакдур. Онга, менга итоат этар киби итоат этажаксиз. Қумондонларим, ҳозир итоат омини этингиз...

Барча қумондонлар, сарой одамлари йиғлаярак: "Омин" деб фотиҳа ўқидилар. Амир Темур 1405 йил 18 февраль куни вафот этди. Соҳибқироннинг сунгги сўзи "Ло-илоҳо иллоллоҳ" бўлди.

ИЗОҲЛАР

АҲДОС ҚОЗИСИ	– урф-одатлар ва кундалик ишларнинг бажарилишини назорат қилувчи
АНВАР	– равшан, энг нурли
БЕТКАЙ	– тоғ ва қирнинг кунгай томони; қуёш нур сочган тарафи
БАРЛОС	– ўзбек уруғларидан бири
ВАЛИНЕЪМАТ	– ҳукмрон, бошлиқ
ВОЛИЙ	– ҳоким
ВАЛИАҲД	– тожу тахт вориси, ўринбосар
ДОР УЛ-АМОРАТ	– амирлик уйи, ҳоким маҳкамаси
ДОР УЛ-АДОЛАТ	– адолат уйи, қозихона
ДОРУФА	– шаҳар ҳокими
ЗИНО	– ғайри қонуний жинсий алоқа; ўзаро никоҳда турмаган эркак ва аёлнинг жинсий алоқада бўлиши
ЗАВЖА	– хотин, турмуш ўртоғи
ЗИНДИҚЛИК	– худосизлик, ҳурматсизлик қилиш
ЗИРОАТ	– деҳқончилик, экинзорлар
ИСТИФОДА	– фойдаланиш
КАДАР	– ғам, қайғу, алам, ғурбат
КОРИЗ	– ер остидан ўтказилган сув йўли
МУҚАРНАС	– бинонинг қатма-қат уймаси, қабариқ шакллар бериб ишланган қубба шаклидаги чиройли нақшлар
МАШВАРАТ	– давлат арбоблари билан ўтказиладиган маслаҳат кенгаши
МУДАРРИС	– мадраса ўқитувчиси
МУЛК	– подшолик ери, давлат ҳудуди, мамлакат
ОЙИН	– қоида, расм, тартиб, усул, одат, равиш
ОТИФАТ	– ширинсўзлик
РАИЯТ	– бирор подшо ёки хонга қарашли аҳоли
РАБОТ	– карвон қўниб ўтадиган жой, карвонсарой
САДР	– уруғ, мансаб
СЕИСТОН	– ҳозирги Покистондаги бир вилоят
СИПОҲ	– отлиқ аскар, отлиқ қўшин
СЮРФОЛ	– тожу тахт олдида кўрсатилган катта хизматлар эвазига бериладиган ер инъоми
СОҲИБ	– эга, тасарруф этувчи
ТАФСИР	– Қуръони каримни изоҳлаш

ТАРИҚАТ	– ислом дини оқими
ТИЛОВАТ	– "Қуръон"ни қироат билан ўқиш
ФИҚҲ	– муулмон ҳуқуқшунослиги
УЛУС	– эл, халқ
ҲАДИС	– Қуръондан кейинги муқаддас манба
ХОНАҚО	– ғариб-мискинлар, қаландарлар тухтайдиган, истиқомат қиладиган жой, ғарибхона
ХОЛИСА	– давлат даромадлари ва ерлари билан шуғулланувчи мансабдорлардан иборат ҳайъат
ХОЖА	– эга, оила бошлиғи, уй эгаси
ХУТБА	– жума кунлари ва ҳайитларда ўқиладиган намоз (унга давлат бошлиғи исми қўшиб ўқилган)
ШАҲИД	– қурбон бўлиш
ШАЙХУЛИСЛОМ	– муулмон жамоасининг бошлиғи
ШАМС	– қуёш
ЧЕРИК	– қўшин, ҳарбий тузилма
ҚАВМ	– бир маҳалла, қишлоқ кишилари, бир уруғ вакиллари
ҚАЙСАР	– Рум ва Юнон подшоҳларининг қадимий лақаби
ҒАДДОР	– хиёнатчи, алдамчи
ҒАНИМ	– қарши томон, душман, ёв
ҒУСЛ	– чўмилиш
ҲИСОР	– қўрғон, қалъа, ҳарбий паноҳгоҳ
ҒАРДУН	– фалак, осмон
ЖАҲОНГИР	– жаҳонни бўйсундирувчи, дунёни олувчи
ЖАЙХУН	– Амударёнинг қадимги номи
ЖОҲИД	– дин йўлидаги уруш, ғазовот
ПАДАРИ	
БУЗРУКВОР	– отага нисбатан, ишлатиладиган ҳурматли сўз
ҒАВЖ	– қисм, қўшин бўлағи
ЁҒИЙ	– душман, ёв

МУНДАРИЖА

Буёқ шахснинг доно ўғитлари.....	3
Миллатнинг дардларига дармон бўл.....	9
Соҳибқирон ҳикоялари.....	51
Амир Темур васияти	60
Изоҳлар.....	62

Литературно-художественное издание

ИЗРЕЧЕНИЯ АМИРА ТЕМУРА

Составители: Бурибой АХМЕДОВ, Акрам АМИНОВ

На узбекском языке

Ташкент, 700011, Ц – 14 – 33, издательство "НАВРУЗ"

Адабий-бадий нашр

АМИР ТЕМУР ЎГИТЛАРИ

Тузувчилар: Бўрибой АХМЕДОВ, Акрам АМИНОВ

Мусаввир Неъмат Ҳакимов

Расмлар муҳаррири Темур Саъдуллаев

Техник муҳаррир Асфандиёр Бахтиёров

Мусаҳҳиҳ Ойшагул Алимова

Босмахонага 27.02.92 да берилди. Босишга ружсат 20.03.92.

Бичими 84x108/32. 1-қоғоз. "Адабий" гарнитура. Офсет босма.

Шартли босма табоғи 3,1. Нашр табоғи 2,2. 200.000 нухсада

чоп этилди. 07-92 рақамли буюртма. 71-91 рақамли шартнома.

З.к. 2449

Баҳоси келишилган нарҳда.

"Наврўз" нашриёти, Тошкент, 700011, Ц-14, 33-уй.

Китоб макетини "ЭРА" ишлаб чиқариш

реклама агентлиги тайёрлаган.

Ўзбекистон Республикаси Матбуот Давлат қумитаси "Китоб" нашриёт-матбаа бирлашмасининг 3-босмахонасида босилди.

Тошкент, Юнусобод, Муродов кўчаси, 1.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

